

Summary

D.P.Krasnosiletskyi

Patriotic Education of Teenagers through the Spectrum of Movement «Atamanshchyna» in Ukrainian SSR in 1920–1924

This article examines the problems of the patriotic education among teenager thought of the antibolshevik movement of the uprising detachments in 1920 – 1924. Determination of concept «ataman» is offered, political directions of uprising motion and activity of insurgent detachments are reflected, displays are discussed by the insurgents of love for Motherland, self-sacrifices in a fight for independence of Ukraine. Attention is accented on the necessity of the use of this historical material teachers, as to the symbol of patriotism. It is extremely necessary for a rising generation on a way to forming of the all-round developed person in modern terms.

Key words: patriotic education, nationality, ataman, uprising detachments.

Дата надходження статті: «04» лютого 2013 р.

УДК [811.161.2:371.671]: 303.64»1945/ 1960» (09) (045)

С.О.КУТОВА,

аспірантка

(м.Хмельницький)

Аналіз підручників з української мови для середньої школи (1945-1960 рр.)

У статті проаналізовано такі підручники з української мови для середньої школи (1945-1960 рр.): А.О.Загородський «Грамматика, ч.ІІ для 6-7класів»(1945 р.); Грамматика української мови. Частина ІІ. Синтаксис. Підручник для 6 - 7 класів семирічної та середньої школи, вид.6, перероблене (1951 р.); «Грамматика української мови. Частина І і ІІ. Підручник для 6–7 класів семирічної та середньої школи» (1953 р.); А.П.Медушевський, М.К.Тищенко «Синтаксис української мови» (1960 р.). Зазначено їх позитивні сторони: відповідність програмі, тодішньому правопису, різноманітність вправ, заміна частини старих прикладів до правил прикладами, взятими з творів кращих українських письменників. Зазначено також недоліки: переобтяженість їх теоретичним матеріалом, одноманітність завдань, обмаль вправ з розвитку мовлення. Розкрито роль Міністерства освіти УРСР в удосконаленні підручників.

Ключові слова: навчання української мови, аналіз підручників, підручники з української мови, грамматика, синтаксис.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розбудова української держави, демократизація суспільного життя, відродження національної культури, реформування освіти поставили нові вимоги до навчально-виховного процесу у ХХІ столітті. На сьогоднішньому етапі розвитку освіти в Україні підручник продовжує бути особливим предметом уваги. Удосконалення сучасного підручника з української мови буде ефективним, якщо врахувати, крім новітніх тенденцій, також історичний досвід з його недоліками та прорахунками, застосовуючи позитивні аспекти розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій... Частково цій проблемі приділяє увагу І.К.Білодід, М.С.Гриценко, В.І.Масальський, Л.П.Рожило, З.П.Тихонова, С.Х.Чавдаров. Значним внеском у вивчення наукового доробку в царині створення підручників є стаття Л.М.Симоненкової «Підручники української мови в радянській школі». С.Т.Яворська у дисертаційному дослідженні «Становлення і розвиток навчання української мови як науки (ХVІ–ХХ)» аналізує підручники з української мови більш поглиблено.

Формулювання цілей статті... Мета статті – здійснити аналіз і дати теоретично обґрунтовану оцінку підручникам, які використовувалися для навчання української мови у середній школі у 1945-1960 рр.

Виклад основного матеріалу... У перші післявоєнні роки в школах України спостерігалися відчутні труднощі в забезпеченні учнів підручниками, оскільки в роки війни всі підручники були знищені фашистськими окупантами, а після війни їх видавалося дуже мало. Тому Рада Народних Комісарів УРСР і Центральний Комітет КП(б)У 7 лютого 1945 р. видали розпорядження про друкування підручників для шкіл до кінця 1945 р. – 7 назв підручників (у тому числі підручники української мови), програм, інструктивно-методичної літератури тиражем 11.500 тис. примірників, обсягом 2.850 друкованих аркушів [12, арк.8].

Значну допомогу школам України в забезпеченні підручниками надавало Міністерство освіти РРФСР; тільки в 1946-1950 рр. навчально-педагогічне видавництво РРФСР передало школам

України 60 млн. підручників. Після Постанови ЦК КП (б) України і Ради Міністрів УРСР від 3 квітня 1948 р. «Про видання шкільних підручників» навчально-педагогічне видавництво «Радянська школа» видало 14146 тис. підручників. У створенні підручників велике значення мали Постанови ЦК КП (б) України: «Про перекидання і помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі історії української літератури» (1946 р.), «Про читанки, хрестоматії і підручники з української літератури (1950 р.) та ін. [3, с.28].

У школах було запроваджено навчання дітей з 7-річного віку, і це вимагало поліпшення програм і підручників з української мови. Значну роль у поліпшенні і якості навчання української мови відіграло розпорядження про підручники з української та російської мов для початкових шкіл УРСР Ради Народних Комісарів УРСР і Центрального Комітету КП(б)У 7 лютого 1945 р. Підручники, якими школа користувалася останні 6 років, не забезпечували сталих, глибоких, систематичних знань учнів; вони не давали встановлених програмою потрібних знань, мало було навчального текстового матеріалу, на якому виховувався б патріотизм, любов до праці; оформлення підручників перебувало на низькому рівні і не забезпечувало естетичного виховання дітей. Рада Народних Комісарів УРСР і Центрального Комітету КП(б)У зобов'язала Наркомосвіти УРСР (Тичину П.Г.) оголосити не пізніше 1 квітня 1945 р. конкурс на складання нових підручників з української мови, до 1 травня 1945 р. переглянути навчальні програми з української мови, за якими авторські колективи укладатимуть нові підручники [12, арк.62].

Варті уваги підручники А.О.Загородського. Уперше «Граматику української мови» (морфологію) було опубліковано 1938 р. Підручник складався з розділів: «Наука про мову», «Речення», «Фонетика», «Морфологія»: «Склад слова», «Подвоєння і чергування приголосних», далі – частини мови (самостійні та службові). Після параграфа «Частка» подано зведення правил написання *не* і *ні* з іншими частинами мови.

В підручнику спочатку було подано визначення, потім – приклади, винятки з правил у вигляді примітки, далі – вправи для закріплення матеріалу. Букви-орфограми у словах, як і слова, на які треба звернути увагу, виділено напівжирним шрифтом. Як позитивне слід відзначити те, що теоретичні положення підкріплено багатим ілюстративним матеріалом із творів художньої літератури, фольклору, публіцистики. Більшість вправ відповідали методичним вимогам, завдання до них досить різноманітні. Однак у підручнику були і недоліки: хоча теоретичний матеріал подано повно, проте не завжди у формі, зрозумілій учням; неточні й нечіткі визначення граматики, часто зустрічалися суперечливі думки про один і той самий матеріал, зайві повторення і недоречності. Матеріал для вправ не забезпечував послідовності та системності у роботі над закріпленням правил (зокрема з орфографії), повторенням вивченого [4].

У 1945 р. підручник А.О.Загородського «Грамматика, ч. II для 6-7 класів». було видруковано в поліграфічних підприємствах м.Києва тиражем 50 тис. Примірників [1, арк.117], у м.Харкові для 5-6 кл. – тиражем 150 тис., [12, арк.119]; для 7-8 кл. – тиражем 100 тис., у Львові – для 7-8 класів – тиражем 50 тис., для 5-6 кл – 100 тис. [12, арк.125]. Однак школи не були повністю забезпечені підручниками української мови, особливо сільські.

У 1946 р. вийшла друга частина «Граматики української мови» А.О.Загородського – синтаксис, складена з урахуванням останніх вимог науки, українського правопису 1946 р. Зазнала змін і доповнень, порівняно з виданими раніше підручниками, синтаксична термінологія, орфографічні й пунктуаційні правила, тексти. Зміни торкнулися також ілюстративного матеріалу, що поліпшило якість підручника. Проте вад, огріхів, недоречностей і тут було чимало.

Виконуючий обов'язки Міністра освіти УРСР О.М.Філіпов у наказі від 26 вересня 1946 р. зауважував, що в підручниках та програмах з української мови та літератури для середніх шкіл УРСР наявні буржуазно-націоналістичні концепції. Наприклад, у підручнику з української літератури для 9 класу (автори Волинський, Волков і Устенко) «популяризуються такі «діячі», як буржуазний ліберал В.Горленко; ворог українського народу Д.Маркович та ін.» [13, арк.38].

Друге видання підручника вийшло в 1947 р., у наступні два роки – третє й четверте. Кожне з них мало багато відмінностей від попередніх, що підкреслили рецензенти І.І.Слинько (Радянська школа. – 1947. – № 4), І.К.Білодід (Радянська школа. – 1948. – № 5). Зваживши на критику, автор зробив суттєві поправки: чіткіше сформулював правила й визначення відповідно до чинних тоді вимог мовознавчої і педагогічної науки; в практичній частині поновив ілюстративний матеріал, вніс чимало нових вправ, розрахованих на самостійну творчу роботу учня. Але знову ж таки підручник не був бездоганний: майже всі приклади до правил – вірші, є недоречності і в завданнях до вправ: розставити розділові знаки, хоча вони вже були розставлені (вправа 241, с.146) тощо. Автор значно поліпшив якість четвертого видання підручника (1949 р.), яке вийшло вже після його смерті, але йому не поталанило зробити все, як прагнув і планував. Підручник став якщо не класичним, то принаймні рекордсменом у своїй категорії, витримавши не одне видання [16, с.244].

Міністерство освіти УРСР, у 1950-х рр. продовжувало роботу над удосконаленням підручника української мови для середньої школи, залучивши до цього наукових працівників і вчителів. У 1951 р. підручник А.О.Загородського був перероблений відповідно до зауважень і вимог чинної програми. Це було дванадцяте видання підручника, в якому підкреслювалося значення фонетики в курсі мови 5-7-х класів [5].

Учні 5 класу, починаючи вивчення систематичного курсу основ науки про мову, уже з першого параграфу підручника повинні усвідомити суть її як науки. Давалося чітке, наукове і зрозуміле для учнів визначення граматики. Також додавався новий параграф «Пряма мова і розділові знаки при ній. Звертання» (п.1с.17-19). Міністерством освіти УРСР у 1947-1948 н. р. було введено до програми з української мови для 5 класу теми «Пряма мова» та «Звертання», але таких тем у підручнику, за яким навчались учні у зазначеному навчальному році, не було. Треба сказати, що добірка завдань для практичної частини підручника зазнала впливу праці Й.В.Сталіна про мову «Марксизм і питання мовознавства», виданої 1951 р., мала вплив і на це тодішня політична ситуація в країні, про що свідчать такі речення із вправ: «Працею і творчістю виявляє радянський народ свої почуття вдячності, радості, щастя і відданості Комуністичній партії, вождеві народів товаришеві Сталіну» [5, с.57]. «Голосуючи за товарища Сталіна, народ голосує за своє світле майбутнє» [5, с.228]. Однак, як зазначає доцент М.К.Тищенко, частина старих прикладів до правил замінена на приклади, взяті з творів кращих українських письменників, з фольклору і газет, що забезпечує досить багатоманітну тематику, різноманітні жанри, багату українську лексику і фразеологію (с.84.). Слід згадати зауваження науковця щодо деяких недоліків цього підручника: не було вправ, у яких завдання пов'язані з морфологічним аналізом текстів, з добором граматичних форм, що їх могли виконувати учні, використовуючи тексти художніх творів з літературної хрестоматії для 5 і 6 класів [11].

Як позитивне, зазначимо й те, що у 1951 р., окрім цього підручника, були у школах ще й такі: А.О.Загородський. Граматика української мови. Частина II. Синтаксис. Підручник для 6-7 класів семирічної та середньої школи, вид.6, перероблене; С.М.Канюка. Збірник вправ з орфографії. Для 5-6 класів семирічної та середньої школи, вид. 5; Плющ П., Сарнацька О. Збірник вправ з синтаксису та пунктуації. Для семирічної та середньої школи, вид. 6 [10].

З погляду змісту і побудови заслуговує на увагу підручник А.О.Загородського. Граматика української мови. Частина I і II. Синтаксис. Підручник для 6-7 класів семирічної та середньої школи, вид.6, перероблене.

Як зазначають Л.А.Булаховський та Ф.Т.Жилко, «підручник хоч і вважається стабільним, але, як свідчать матеріали обговорення, далеко не відповідає тим вимогам, що постають перед підручником з рідної мови для середньої школи». Ціла низка формулювань у підручнику неточні або іноді й неправильні. Особливо незадовільні з цього погляду визначення, що стосуються фонетики. Неправильно в параграфі 16 визначається асиміляція звука д, який нібито втрачає дзвінкість під впливом наступного глухого к: *грядки, порядки* автори підручника радили вимовляти як *грятки, порятки*, – вимова, зовсім не типова для української загальнонародної мови. Також, на думку мовознавців, неправильним було визначення у параграфі 15: «Букви а, е, е, и, і, ї, о, у, ю, я (10) позначають голосні звуки». В учня може виникнути неправильне уявлення про кількість голосних звуків в українській мові.

Визначення займенника вчені теж вважали неточним. У підручнику було написано: «Займенником називається частина мови, яка вживається замість іменника, прикметника або числівника» (с.159). Це надто загальне визначення. Адже замість іменника в реченні може виступати й інфінітив, замість прикметника може виступати іменник тощо. Стиль підручника також мав багато недоліків: визначення правил у підручнику для 5-6 класів були важкі для учнів. Наприклад, у параграфі 110 було таке формулювання: «У прикметниках дієслівного походження, що означають можливість і неможливість виконання дії...» (с.218). Учнім треба спеціально пояснювати, що таке «можливість і неможливість виконання». Мовознавці вказали на низку вимог, яким мав відповідати підручник: визначення в підручниках повинні ґрунтуватись на сучасних даних науки про мову; підручник має бути правильно побудований з методичного погляду; забезпечувати ідейне виховання на уроках мови; повинен бути написаний зразковою літературною мовою, простим і точним у визначеннях; по можливості цікавим для тих, хто по ньому навчається [2].

Зважаючи на відгуки науковців, вчителів на підручники української мови, у лютому 1952 р. в Міністерстві освіти УРСР відбулася нарада авторів існуючих і нових підручників з граматики української мови для 5-7 класів семирічних і середніх шкіл УРСР. У роботі наради, крім авторів підручників, участь узяли: міністр освіти Української РСР Г.П.Пінчук, завідувачий сектором відділу шкіл ЦК КП(б) України В.О.Вікторов, заступник міністра освіти УРСР П.Т.Дудник, дійсний член АН УРСР Л.А.Булаховський, наукові працівники інституту мовознавства

ім.О.О.Потебні АН УРСР, Українського науково-дослідного інституту педагогіки [9].

Нарада була присвячена підсумкам рецензування підручників з української та російської мов для 5-7 класів і обговоренню проектів нових підручників. З доповіддю про «Завдання авторських колективів по поліпшенню існуючих і створенню нових підручників з граматики української та російської мов для 5-7 класів шкіл УРСР» виступили дійсний член АН УРСР Л.А.Булаховський і доцент Ф.Т.Жилко. Із співповіддю – доцент Б.М.Кулик, доцент О.Г.Кириченко, заслужена вчителька УРСР З.С.Нечипорук, науковий редактор підручника з української мови для 5-6 класів А.О.Загородського А.П.Медушевський та ін. У своїх доповідях вони зазначали про те, що група вчителів шкіл м.Києва, яка працювала над удосконаленням підручника з української мови для 5-7 класів, зробила в ньому виправлення, взявши до уваги найголовніші критичні зауваження вчителів шкіл багатьох областей. Мовознавці рекомендували приділити більшу увагу поліпшенню вправ та завдань до них, не переважувати другорядним матеріалом, увести більше вправ на систематизацію та повторення вивченого матеріалу, урізноманітнити тематику тренувальних вправ, увести речення та тексти для аналізу із творів, які вивчаються на уроках літератури, увести нові параграфи, відповідно до діючої тоді програми. Закриваючи нараду, заступник міністра освіти Української РСР П.Т.Дудник піддав критиці роботу окремих авторських колективів, які не залучили учителів шкіл та науковців до попереднього обговорення складених ними проектів, і накреслив ряд конкретних завдань у справі створення високоякісних підручників з мови для середньої школи [9].

У наказі Міністерства освіти УРСР від 23 жовтня 1953 р. була вказівка про скорочення навчального матеріалу в програмах і підручниках з української мови для 5-7 класів [15, арк.117].

У 1953 р. навчання української мови здійснювалося за перевиданим і переробленим підручником А.О.Загородського. «Грамматика української мови. Частина I і II. Підручник для 6-7 класів семирічної та середньої школи». У ньому враховано зауваження критики, проте неточності, огріхи залишилися. Вправами, наведеними в підручнику, не забезпечувалося систематичне повторення, закріплення раніше вивченого.

У 1954 р. вийшло 15 видання підручника, виправлене і доповнене [6]. Хоча підручник неодноразово виправлявся і мав багато позитивних якостей у порівнянні з попередніми виданнями, однак і вчені, і вчителі вказували на ряд недоліків. Так, Т.В.Баймут у своїй статті «До питання про підручник з мови для масової школи» зазначав, що «підручники для середньої школи розрослися до неймовірних розмірів, наприклад, «Грамматика української мови» А.О.Загородського, ч.І, вид. 1954 р. в ній 272 сторінки. Сумнівно, щоб якийсь учень чи вчитель використав увесь зміщений у цьому підручнику матеріал: для цього не вистачить навчального часу. Вчитель, як правило, даючи учням домашнє завдання, скорочує вправи. Вправи №№42, 66, 127, 333 та інші дуже великі за обсягом». Позитивними були поради Т.В.Баймута щодо того, щоб розділити підручник на дві частини: теоретичну і практичну. Оскільки практична частина потребувала порівняно частого оновлення, то зникне потреба щороку перевидавати весь підручник [1].

На 1953-1954 н.р. було затверджено план видання підручників видавництвом «Радянська школа» в кількості 26915 тис. примірників, серед яких грамматика Загородського ч.ІІ для 6-7 класів – 900 тис. примірників [14, арк.154].

Заслугове схвалення те, що у зв'язку із запровадженням нових програм і підручників з мови для 5-7 класів середньої школи в 1954-1955 рр. у пресі, зокрема, в журналі «Українська мова в школі», проводилось обговорення шкільних підручників. Хоч ця дискусія мала певні недоліки: відсутність часом наукової аргументації висловлених думок, іноді надто загальних, неконкретних або пов'язаних уже з пройденим етапом історичного розвитку радянської педагогіки й методики, – проте є всі підстави стверджувати, що вона була корисною для викладачів мови і для авторів програм і підручників. Під час дискусії було висловлено цінні міркування щодо програм з мови, про теоретичну частину, систему вправ, ілюстративний матеріал у підручниках з української мови, про типи підручників.

У статті «Яким повинен бути підручник з української мови для 5-7 класів» З.П.Тихонова пропонувала більше конкретизувати програму з мови для 5-6 класів, але тут же, виходячи за межі доцільного, пропонувала увести в неї «коло знань і» з «орфоепії, лексики і фразеології» і з «граматичної стилістики», і навіть з «історичної фонетики». На думку З.П.Тихонової, розміщення вправ у підручнику з мови має забезпечити повторення матеріалу в процесі його вивчення [7].

Мовознавець В.І.Масальський рекомендував перевидати підручник відповідно до програми на 1954-1955 н.р., адже, як показав критичний аналіз підручника, він переважаний матеріалом, містить чимало важких для учнів формулювань і деталей, не потрібних ні для засвоєння основ граматики, ні для опанування правопису, ні для розвитку мови учнів. Але вчений не поділяв думки щодо двох окремих підручників для одного класу: одну (невеличку) – з теорії граматики, правопису, другу – збірник вправ. Він вважав, що це створить додаткові труднощі під

час навчання. Для 2-10 класів В.І.Масальський пропонував видати два варіанти підручників – окремо для шкіл з російською і українською мовами навчання. Для старших (8-10 класів) вважав корисним посібник з української мови, створений за типом підручників: В.Ф.Грекова, С.С.Крючкова, Л.А.Чешко – «Пособие для занятий по руському языку в старших классах средней школы», Учпедгиз, 1953 г. [7].

З 1959-1960 н.р. школи України були переведені з семирічного на восьмирічне навчання. За новими навчальними планами, перехідними програмами, що визначали орфографічний та пунктуаційний мінімуми, вимоги до знань і навичок учнів стали окресленішими і конкретнішими. На вивчення другої мови виділено менше годин, ніж раніше, що ж до обсягу – програма залишалася майже однаковою. Такі тенденції вимагали і удосконалених підручників, тому А.П.Медушевський і М.К.Тищенко видали підручник з синтаксису української мови, який відповідав вимогам нової програми, давав достатню кількість вправ, забезпечував систематичне повторення раніше вивченого. Він містив 75 параграфів і 351 вправу.

Позитивним було те, що вправи у підручнику різноманітні, причому значна кількість серед них таких, які вимагають, щоб учень працював самостійно, думав, а не механічно переписував. Досить серйозну увагу в підручнику було приділено повторенню правопису. Однак, на жаль, підручник не був позбавлений і деяких хиб і неточностей. Параграф 6 потребував уточнення про вживання лапок: у реченні «Невгамовне ура заповнило аеродром» слово «ура» не взято в лапки, а у реченні вправі «Твое журливе «ку-ку» спливало, як слъози на плакучій березі» слово «ку-ку» взято в лапки (Впр. 31). Послідовність викладу матеріалу в програмі і в підручнику повинна бути однаковою. У проекті програми було дано повністю склад простого речення, а потім уже йшли типи простих речень, а в підручнику ж після головних членів речення дано типи простих речень, а потім – другорядні члени речення [8].

Незважаючи на наявні недоліки, підручник в цілому задовольняв вимоги того часу.

Висновки... Поцінуючи в підручниках позитивне, зазначимо деяку переобтяженість їх теоретичним матеріалом, одноманітність завдань, обмаль вправ з розвитку мовлення. Загалом стабільні підручники щодо змісту і з точки зору методики відповідали тим вимогам, що ставилися перед ними, були підґрунтям для подальших педагогічних надбань, хоча наявність чималої кількості недоглядів, нехай і дрібних, негативно відбивалися на роботі з ними учнів і вчителів, на якості засвоєння матеріалу. Звісна річ, з погляду сьогодення підручники за своїми теоретичними положеннями давно застаріли, проте як етап у формуванні граматичної характеристики будови української мови становлять неабияку наукову цінність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Баймут Т. В. До питання про підручник з мови для масової школи / Т. В. Баймут // Українська мова в школі. – 1955. – № 1 (січень – лютий) . – С. 67–69.
2. Булаховський Л. В. Підручник з української мови для середньої школи / Л.А.Булаховський, Ф.Т.Жилко //Українська мова в школі. – 1952. – №2 (березень – квітень). – С.30–39
3. Грищенко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 – 1975) / М.С. Грищенко. За ред. С.А.Литвинова.: Радянська школа. – К., 1966.– 259с.
4. Загородський А.О. Граматика української мови: Ч. I. Морфологія: Підручн. для неповн. середн. і середн. шк./ А.О.Загородський. – К.; Х.: Рад. шк., 1938.; 2-е вид. – К.; Х.: Рад. шк., 1939 р. – 137 с.
5. Загородський А.О. Граматика української мови: Ч. I. Фонетика і морфологія: Підручник для 5–6 класу семирічної та середньої школи. – Вид. 12-е, перероб. / А.О.Загородський. – К.: Рад. шк., 1951. – 272 с .
6. Загородський А.О. Граматика української мови: Ч. I. Фонетика і морфологія: Підручник для 5–6 класу семирічної та середньої школи. – Вид. 15-е, перероб./ А.О. Загородський. – К.: Рад. шк., 1954. – 272 с.
7. Масальський В.М. Про поліпшення програм і підручників з української мови для середніх шкіл УРСР./ В.І.Масальський// Українська мова в школі. – 1955. – №3 . – С.52 – 60
8. Медушевський А.П., Тищенко М.К. Українська мова. Ч. II. Синтаксис. / А.П.Медушевський., М.К.Тищенко.–К.: Радянська школа, 1960.–189с.
9. Народа по обговоренню підручників з мови для середньої школи. // Українська мова в школі. – 1952. – №3(травень – червень). – С.88–90
10. Підручники і посібники для шкіл. //Українська мова в школі. – 1951. – №5 (листопад-грудень). – С.89
11. ТищенкоМ.К. Рецензія на підручник А.О. Загородського. Граматика української мови. Частина I.Фонетика і морфологія. Підручник для 5 – 6 класів семирічної та середньої школи, вид.12, перероблене.: Радянська школа, 1951. – 272с./ М.К.Тищенко// Українська мова в школі. 1951. – №5 (листопад-грудень). – С. 81 – 85
12. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр.54. Постанови Ради Народних Комісарів УРСР з питань народної освіти в УРСР(2 січня – 22 грудня 1945р.). – 244 арк.
13. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр.134. Накази Міністерства освіти УРСР з питань основної діяльності з №4199 по №5750 (2 вересня – 31 грудня 1946року). –156арк.
14. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр.1070. Постанови Ради Міністрів УРСР з питань народної освіти (4 січня – 27 грудня 1952). – 169 арк.

15. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр.1237. Накази Міністерства освіти УРСР з питань основної діяльності з №516 по № 624 (1 жовтня – 30 листопада 1953 рік). – 271 арк.

16. Яворська С.Т. Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки (XVI–XX ст.): дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.02/ Яворська Стефанія Теодорівна. – Слов'янськ, 2005. – 423с.

Анотація

С.А.Кутова

Анализ учебников по украинскому языку для средней школы (1945-1960 гг.)

В статье проанализированы учебники по украинскому языку для средней школы (1945-1960 гг.): А.О.Загородский «Грамматика, ч. II для 6-7 классов» (1945 г.); Грамматика украинского языка. Часть II. Синтаксис. Учебник для 6 - 7 классов семилетней и средней школы, изд.6, (1951 г.); «Грамматика украинского языка. Часть I и II. Учебник для 6-7 классов семилетней и средней школы» (1953 г.); А.П.Медушевский, М.К.Тищенко «Синтаксис украинского языка» (1960 г.). Отмечены их позитивные стороны: соответствие программе, правописанию, разнообразие упражнений, часть старых примеров к правилам заменена на примеры, взятые из произведений лучших украинских писателей. Указано недостатки: перегруженность теоретическим материалом, однообразие заданий, недостаточность упражнений из развития речи. Раскрыта роль Министерства образования УССР в усовершенствовании учебников.

Ключевые слова: изучение украинского языка, анализ учебников, учебники по украинскому языку, грамматика, синтаксис.

Summary

S.O.Kutova

Analysis of Schoolbooks in Ukrainian Language for Secondary School in (1945-1960-s)

The schoolbooks in Ukrainian language for secondary school (1945-1960-s): A.O.Zagrod's'kyi «Grammar part II for the 6-7 forms»; Grammar of Ukrainian Language. Part II. Syntax. Schoolbook for the 6-7 forms of seven years and secondary school, edition 6, revised (1951); «Grammar of Ukrainian Language. Part I and II. Schoolbook for the 6-7 forms of seven years and secondary school» (1953); A.P.Medushevs'kyi, M.K.Tyshchenko «Syntax of Ukrainian Language» (1960) have been analyzed in the article. Their positive sides: accordance to the program, to orthography of that time, variety of exercises, part of the old examples to the rules changed into the ones, taken from the works of the best Ukrainian writers, have been mentioned. Their drawbacks were mentioned as well: overstrain with theoretical material, uniformity of tasks, insufficiently tasks for speech development. The role of the Ministry of Education of Ukrainian SSR in improvement schoolbooks has been revealed.

Key words: teaching Ukrainian language, schoolbooks' analysis, schoolbooks in Ukrainian language, grammar, syntax.

Дата надходження статті: «26» березня 2013 р.

УДК 371.322:378.126:147

А.О.КУЧЕРЯВИЙ,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Донецьк)

Технологічно-проектувальні принципи управління самостійною навчальною діяльністю студентів

Розглянуто проблему відсутності регульовальних засобів управління самостійною роботою студентів, зокрема принципів, що визначають технологічні підходи до її проектування. Досліджено принципи забезпечення цілісності процесу засвоєння цінностей навчального матеріалу та цільової орієнтації на всебічне формування особистості студента як майбутнього фахівця. Перший принцип визначає спрямованість навчальних завдань з урахуванням поточного етапу процесу засвоєння навчального матеріалу: чуттєвого відображення, розуміння, закріплення та застосування знань. Другий принцип вказує, що особистісні професійні характеристики студента повинні належати до цільових орієнтирів вивчення навчального курсу разом із переліком знань і умінь.

Ключові слова: технологічно-проектувальні принципи, педагогічне управління, проектування самостійної роботи, самостійна навчальна діяльність, студенти.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Аспект організації самостійної роботи студента є одним з ключових питань вищої школи. Сьогоднішні вимоги до організації навчального процесу передбачають винесення на самостійне опрацювання матеріалу навчальної дисципліни від однієї до двох третин годин загального обсягу часу, а в перспективі – доля самостійної роботи буде тільки збільшуватися. Проте, на сьогодні не існує обліку завантаженості студентів у вільний від